

ricardo bofill

el darrer projecte

EL PROJECTE DE PRADA CASADET D'EN RICARDO BOFILL

El 14 de gener ens va deixar **Ricardo Bofill Levi**, un mes i mig després que ho fes **Oriol Bohigas i Guardiola**. Van ser dos dels arquitectes més rellevants de mitjans de segle XX, no debades són mencionats per **Lenardo Benévolo** en la 7a edició (1992) de la monumental *Història de l'arquitectura moderna*, que passa per ser el cànon d'aquesta disciplina pels dos darrers segles. Per **Benévolo** hi havia certes similituds entre ambdós, cosa que no deixa de sorprendre vist l'amable rivalitat que mantenien, però que ben pensat hi és. Tots dos, des de posicions de partida diferents, un des de la modernitat i l'altre des de la postmodernitat, van fer una obra eclèctica i, tots dos, van tenir una producció irregular.

Per Luís Fernández-Galiano tots dos:

Apenas se llevan quince años; pero les separa una época. Ricard Bofill tiene 50 años i Oriol Bohigas 64; las vides de estos arquitectos catalanes se han cruzado muchas veces, y nadie juzgaría infranquable la diferencia de sus edades. Sin embargo, sus talentos resultan ser tan contrapuestos que han hecho de ellos figuras arquetípicas de arquitecturas divergentes. Bohigas és el último arquitecto humanista; Bofill, el primero de la era mediàtica¹.

Aquests dies que es repassa la trajectòria dels dos arquitectes catalans volem fer-los un darrer homenatge recordant l'implicació d'en **Bofill** i d'en **Bohigas** en el concurs d'habitatges de la **Caixa Andorrana de Seguretat Social (CASS) a Prada Casadet** d'Andorra la Vella gràcies al company **Arturo López Mateos** que amablement ens ha cedit la documentació i els records que conserva. Es tractaria del tercer projecte vinculat a **Bofill** a casa nostra després del **Santuari de Meritxell** i el **Complex turístic de la Comella**. Sembla, però, que abans què es convoqués el concurs també va fer la planificació urbanística de tota la plana del **Prat de la Creu**, des del solar que ocupa l'edifici administratiu de govern, d'en **Josep Puig Torné**, fins al pont del Prat de la Creu, tot i que d'aquest treball encara no tenim notícies.

¹ L. Fernández-Galiano, *Maestros españoles*, Arquitectura Viva, Madrid, 2021.

ricardo bofill

el darrer projecte

TALLER DE ARQUITECTURA

Ricardo Bofill

Ricardo BOFILL, Arquitecto, Director del TALLER DE ARQUITECTURA DE BARCELONA S.A., declara colaborar con el Sr. Arturo LOPEZ MATEOS, Arquitecto, con firma en Andorra, a propósito del probable concurso para el proyecto de viviendas de la CAIXA ANDORRANA DE SEURETAT SOCIAL.

En caso de que el equipo constituido por el TALLER DE ARQUITECTURA DE BARCELONA S.A. y el Sr. Arturo LOPEZ MATEOS, Arquitecto, gane este concurso, el Sr. LOPEZ MATEOS recibirá los honorarios debidos por su colaboración en la dirección de las obras y la representación del TALLER DE ARQUITECTURA DE BARCELONA S.A. en las obras, según el reparto de misiones especificado en el Contrato de Ingeniería.

Ricardo BOFILL

TALLER DE ARQUITECTURA
DE BARCELONA, S.A.

BARCELONA, el 24 de Abril 1981. Av. Industrial 14
S. JUST DESVERN (Barcelona)

14, Avinguda de la Indústria
Sant Just Desvern (Barcelona)
Tel : 371-59-50/54

ricardo bofill el darrer projecte

Arturo López-Mateos va entrar en contacte amb **Bofill** a través del que va ser la seva mà dreta fins al 2020, l'anglès **Peter Hodgkinson**. Aquest va ser professor de projectes de cinquè d'en **López-Mateos** a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona i sembla que el tenia ben considerat. Quan va sorgir la possibilitat del concurs de la **CASS** el va contactar per ser l'home d'en **Bofill** a Andorra.

Hodgkinson s'havia llicenciat en l'**Architectural Association School of Architecture (AA)** de Londres i el 1966 va conèixer a **Bofill** a Cadaqués. L'hi va presentar **Peter Harnden** (1913-1971) que conjuntament amb **Lanfranco Bombelli** (1921-2008) havien obert estudi a la vila marinera el 1958. Després de la II Guerra Mundial **Harnden** i **Bombelli** van ser contractats per organitzar exposicions on vendre les bondats del Pla Marshall als europeus. En una d'aquestes mostres a Madrid van coincidir amb **José Antonio Coderch de Sentmenat** (1913-1984) que els va convidar a passar per Cadaqués de tornada de París, on tenien la base d'operacions, i així ho van fer. Els va agradar tant l'indret que s'hi van quedar per sempre.

La parella anglo-italiana es va dedicar a transformar cases de pescadors en segones residències a través d'una exquisida simbiosi entre tradició i modernitat per una elit que estava transformant Cadaqués en un important centre cultural. Figures com **Salvador Dalí**, **Marchel Duchamp**, **Man Ray**, **Mary Calley** o els arquitectes catalans **Coderch**, **Correa**, **Milà**, **Bohigas** o **Bofill**...

En tot cas, pel que explica **López-Mateos**, sembla que el president de la **CASS** d'aleshores, **Antoni Ubach**, va contactar amb **Bofill**, en aquell moment un dels arquitectes internacionals més afamats, per encomanar-li el projecte d'habitatges i que, en assabentar-se els arquitectes locals van exigir un concurs per poder participar-hi. **Bofill** amb un munt d'encàrrecs d'envergadura va deixar en mans d'**Hodgkinson** i **López-Mateos** la proposta a presentar, que és la que exhumem a continuació.

La **CASS** va designar **Bohigas** com a jurat del concurs i aquest li va entregar una extensa avaluació mecanogràfica de tots els projectes on, en l'apartat *C. AVANTPROJECTE D'A. LÓPEZ* -l'únic que tenim- s'analitzava la proposta dels col·laboradors d'en **Bofill**. Segons **López-Mateos** més aviat va ser **David Mackay**, el tercer soci del despatx de **Bohigas**, **MBM**, qui va fer l'examen de

ricardo bofill

el darrer projecte

les propostes i per això l'informe vindria signat per "Estudi Bohigas".

sempre n'hi ha dos que s'orienten defectuosament al N. Malgrat que la proporció d'estudis en aquesta situació sigui baixa i que poden tenir la compensació d'unes vistes de llarga distància segons l'eix longitudinal de les places, caldria intentar de corregir aquest defecte.

C6 - Construcció i economia.- El sistema constructiu és clar i senzill i molt adequat a l'estructura tipològica de les vivendes, dels equipaments i del garatge.

C7 - Presentació de l'avantprojecte.- El sistema d'exposició de tot el treball fa entendre que l'autor dóna prioritat als temes fonamentals de forma, estructura i funció i que ha entès quins són els termes de diàleg amb l'àmbit urbà, partint d'acceptar el pla d'urbanització ja imposat, del qual n'acusa els defectes fonamentals intentant una reducció real i visual del volum edificable. També s'endevina, però, alguna ingènua tendència persistent a utilitzar formes emmatllades de certs falsos historicismes que són inoperant si és que cal esforçar-se en trobar una real adequació amb la cultura i la visualització del país.

Muri *Bohigas*
Coord. de l'equip

L'informe es divideix en set apartats: Ordenació, Espai públic, Façanes, Equipaments, Vivenda: Tipus i agrupació, Construcció i economia, Presentació de l'avantprojecte.

En el punt sobre l'ordenació sorprèn com la primera frase laudatòria: *De tots els avantprojectes presentats, aquest és el que té una ordenació més coherent i més respectuosa amb la imatge urbana que intenta definir la zona*, està ratllada a mà. Segons **López-Martínez** s'ho van repensar i van rebaixar els elogis d'entrada.

L'informe explica que la proposta es concreta amb dos blocs paral·lels llargs i perpendiculars al riu entre els quals, a

ricardo bofill

el darrer projecte

cada extrem, se'n col·loquen dos de curts que deixen quatre escletxes cap al pati interior. Els quatre edificis queden lligats en planta baixa per un porxo continu que ressegueix tot el perímetre.

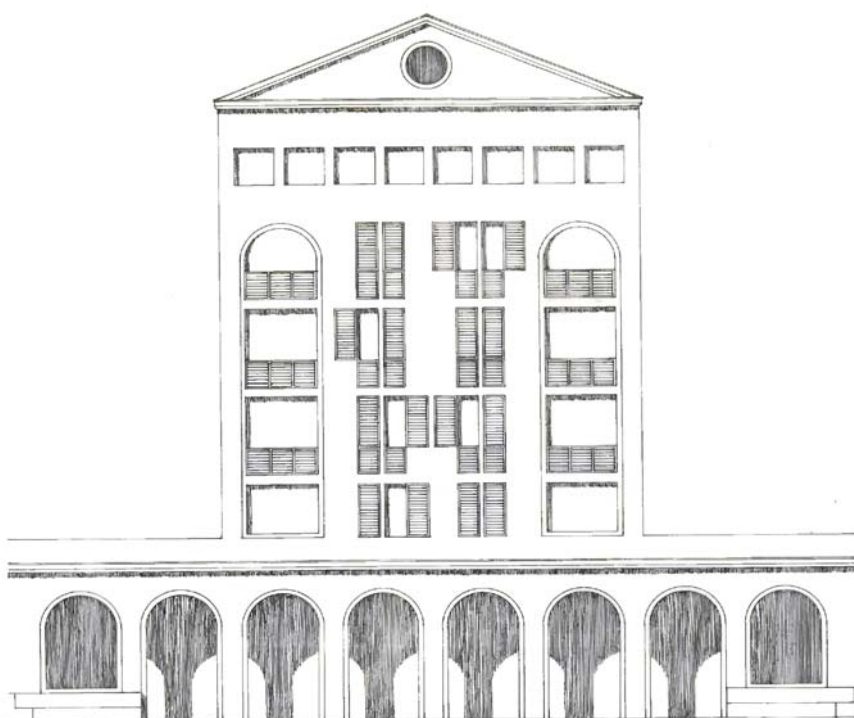
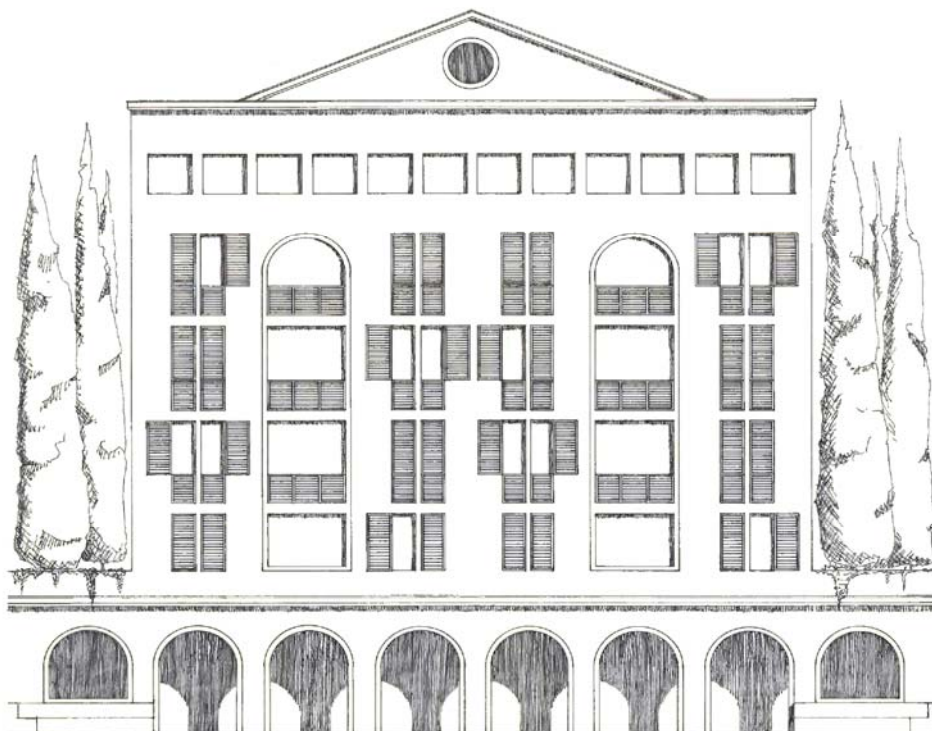
També es comenta que, en comparació a la resta d'idees presentades, els habitatges són més petits, igual que la superfície destinada als elements de comunicació, extrem que comporta una positiva disminució en l'edificabilitat.

Pel que a l'espai públic es comprova com el pati interior se subdivideix amb dos i es diu: *és un espai d'evident qualitat urbana que perd una mica l'excessiva pressió de l'altura dels edificis perquè la planta baixa s'imposa pel seu caràcter autònom.*

El punt que més es destaca en l'apartat façanes és la intenció de reduir visualment les dimensions i altura dels edificis. Això s'aconseguia col·locant sobre la planta baixa cinc plantes i deixant la sisena sota coberta com a dúplex del pis inferior. Aquesta disposició permetia disposar d'una mena de llotja correguda com a remat de tot edifici. Així i tot, el llenguatge compositiu no és de gust de **Bohigas**, ja que: *l'estructura compositiva és prou contundent i racional per no haver de recórrer a dubtoses referències superficialment historicistes. Al contrari, sembla que s'explicaria millor amb materials i elements més adscrits a la tradició de l'arquitectura moderna. D'aquesta manera s'evitarien greus inconvenients que els llenguatges històrics no s'haurien permès mai, com per exemple, la mala traça de la successió d'arcs quan en planta han de resoldre una corba de radi escàs. També caldria subratllar alguns errors greus de proporcions i algunes ironies pseudoclàssiques que exigeixen un aprofundiment més culte i més experimentat del tema*

ricardo bofill el darrer projecte

ricardo bofill el darrer projecte

L'anàlisi entén ben plantejats els equipaments -biblioteca, arxiu i restaurant- quant a dimensions, criteris d'ús i emplaçament. També veu ben mesurat el garatge i la situació d'escalas i ascensors molt adequada.

Comenta que el projecte presenta cent deu habitatges i quaranta estudis. Es valora com a molt correcte l'habitatge tipus amb una distribució tradicional ratificada per tipologies conegudes. Es veu una quantitat excessiva de banys que es podria reduir. S'alava la claredat en el criteri de distribució dels habitatges i de la seva orientació: habitatges als blocs llargs, estudis als dos petits i sales d'estar al carrer i dormitoris a la plaça interior, però, s'opina que caldria millorar les finestres d'alguns dormitoris dels blocs llargs que donen als petits. També es veuen defectuosos els estudis dels blocs petits que queden orientats a nord, tot i les magnífiques vistes a l'espai interior. El sistema de construcció i economia es veu clar i senzill.

Finalment, respecte a la presentació de l'avantprojecte s'indica que es va donar prioritat als temes fonamentals: *forma, estructura i funció, i que es va entendre quins són els temes de diàleg amb l'àmbit urbà. Per contra s'endevina alguna ingènua tendència persistent a utilitzar formes emmanllades de certs falsos històrics que són inoperants si és que cal esforçar-se en trobar una real adequació amb la cultura i la visualització del país* (part subratllada a mà sobre l'original). Recordem que Bohigas tenia aprensió a l'estètica que anaven agafant els projectes del seu famós col·lega del que dirà: *a França, en Bofill ha aconseguit la paròdia més estranya -més oportunista i més intel·ligent- d'allò que els ignorants en diuen arquitectura "clàssica": Marne-la-Vallée, Montparnasse, Montpellier, etc².*

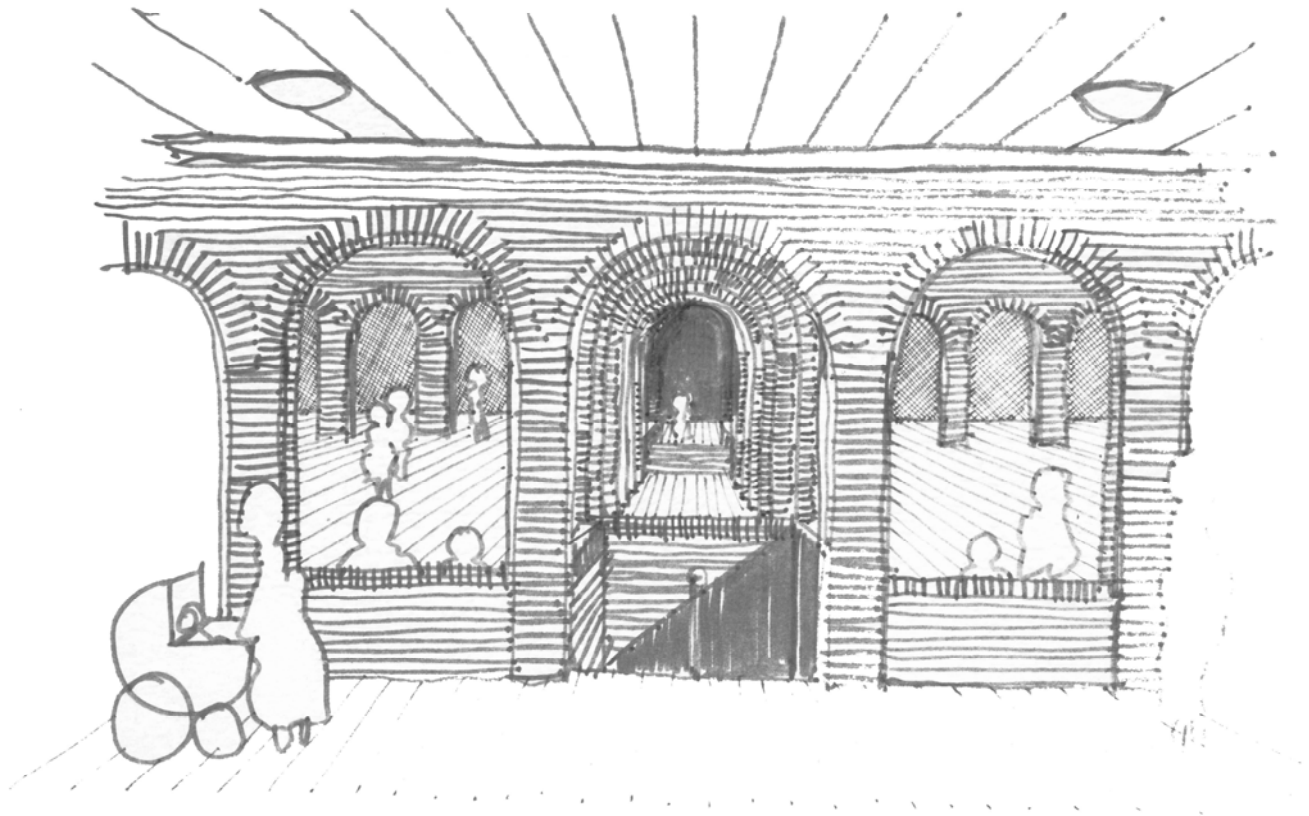
López-Mateos recorda com va treballar colze a colze amb **Hodgkinson**. La facilitat de l'anglès pel dibuix derivada de la seva formació britànica, molt propera als Beaux Arts, que el van fer l'encarregat de les perspectives dels projectes d'en **Bofill** -entre altres les dues que es conserven de la megalòmana proposta de **Bofill, Bohigas, Aixàs i Pujal** pel **Santuari de Meritxell**-. Com de tant en tant assistia a les festes que es

² O. Bohigas, *Combat d'Incerteses*, Dietari de Records, 1989.

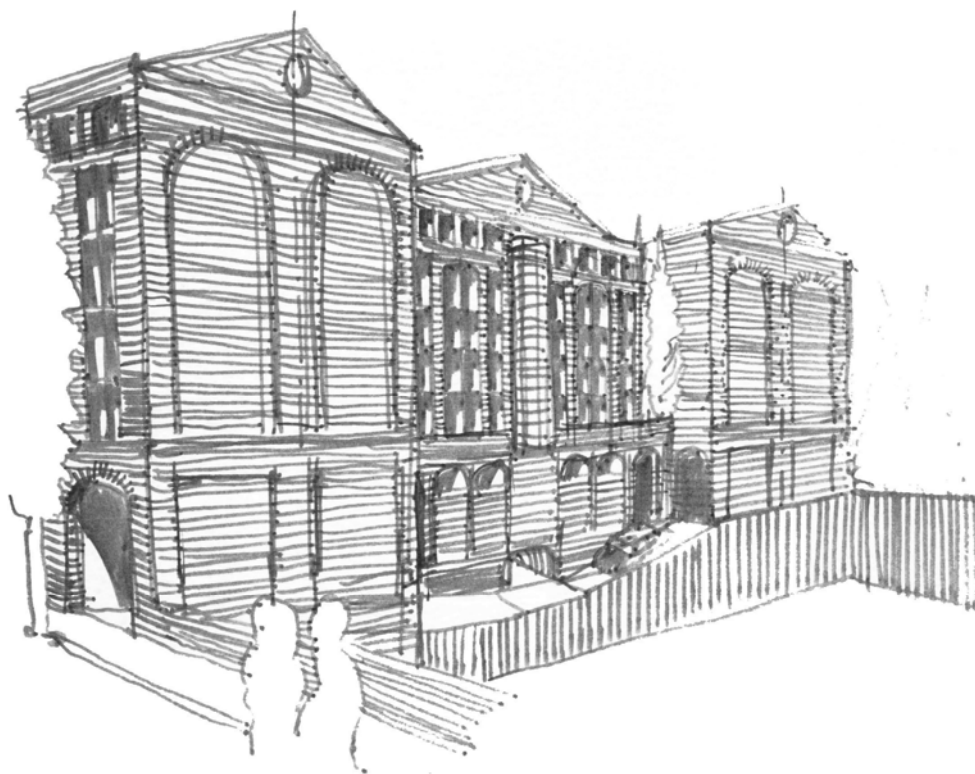
ricardo bofill el darrer projecte

mundaven en les sitges de la fàbrica de ciment de Sant Just Desvern on **Bofill** havia obert el **Taller d'Arquitectura** i com, al seu entendre, va haver-hi un corrent d'opinió perquè els habitatges de la **CASS** els fessin els arquitectes locals **Pere Aixàs, Aleix Dorca, José Luís Orobitg, Alfons Valdés** i els aparelladors **Marcel·lí Valdés** i **Josep Maria Farré**, agrupats sota el nom **grup TAURE**. Pel que ens ha explicat en **Pere Aixàs**, un cop guanyat el concurs van haver d'anar a veure a **Bohigas** a Barcelona que els va sotmetre a un tercer grau com si encara estiguessin en la carrera, fet que no els va agradar gens i menys a **Aixàs** que, cal no oblidar, havia guanyat ja dos premis **FAD** amb els amics de **MAD**. Anys després l'equip andorrà repetirà experiència, en el complex esportiu dels **Serradells** a Andorra la Vella, aquest cop sense oposició ni comissari.

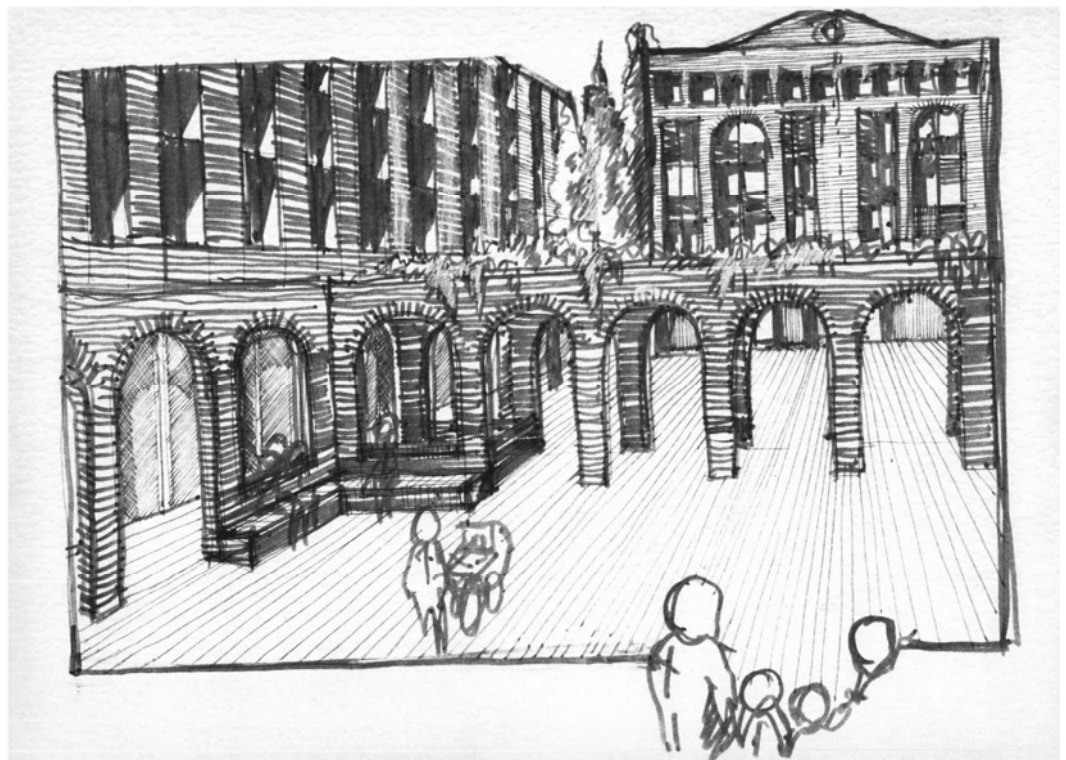
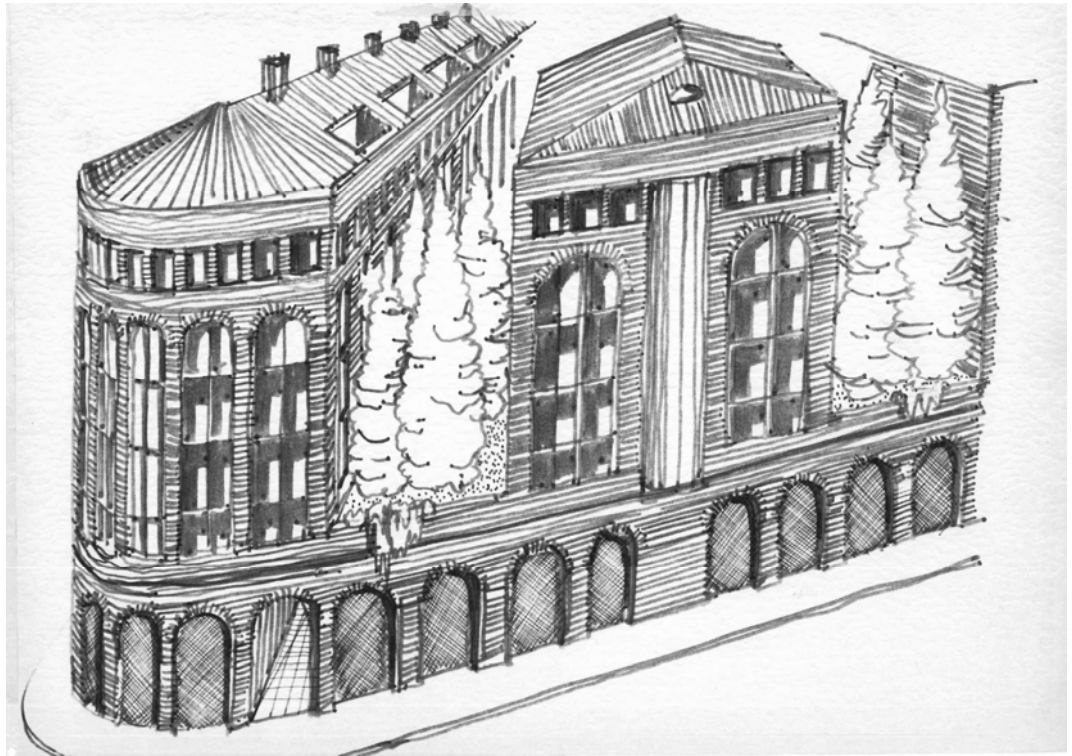

ricardo bofill el darrer projecte

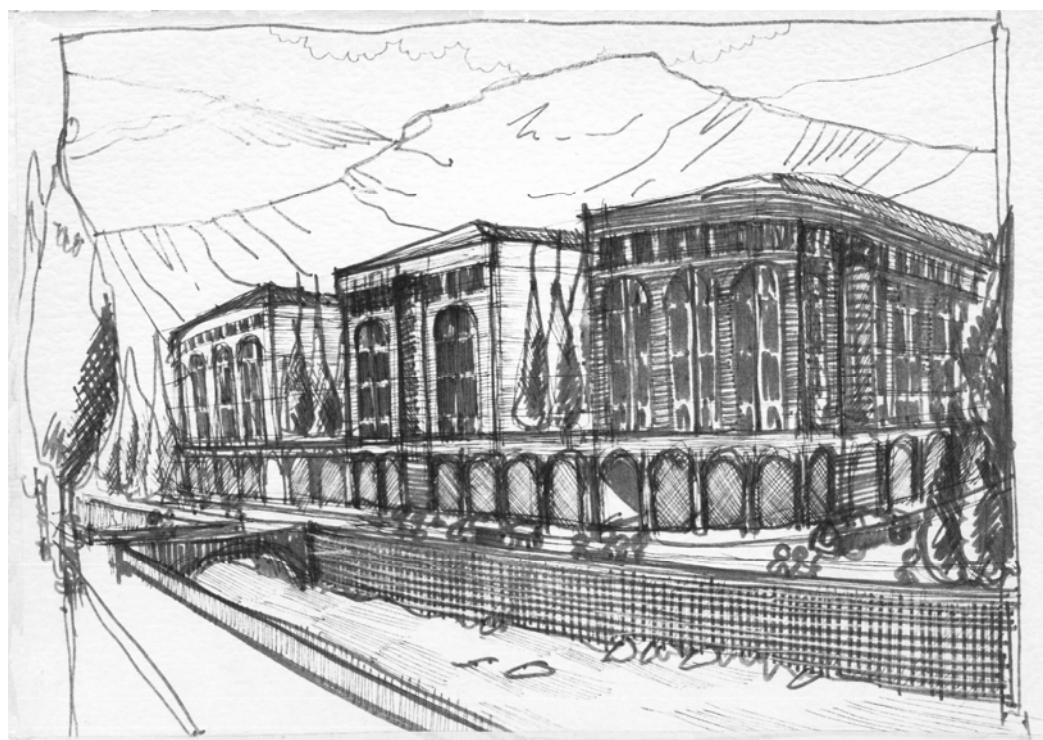
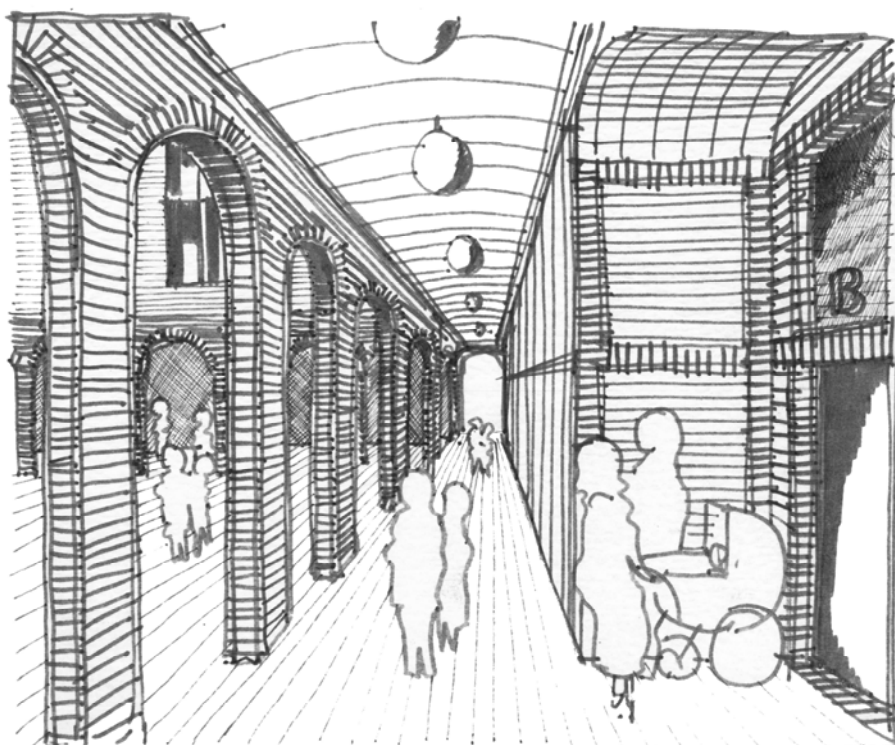
ricardo bofill el darrer projecte

ricardo bofill

el darrer projecte

ENRIC DILMÉ

dr. arquitecte

T. +376 869 558 - www.enricdilme.com

Av. Fiter i Rossell 109 - local 2

AD700 Escaldes-Engordany - Andorra

Escrit a Escaldes-Engordany, el primer dia de febrer del 2022